

Ю.О. Живоглядов
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет «КРОК»

Психологічний зміст екзистенціальної проблематики: кроки до уточнення смислового поля екзистенціальної психології та розширення її інструментарію

У статті представлені теоретичні та психолого-прикладні відомості щодо психологічного змісту екзистенціальної проблематики. Пропонується розуміння деяких термінів екзистенціальної філософії – «екзистенція», «відкритість», «поклик буття», «просвіт буття», що поглиблює смислову складову основних понять екзистенціальної психології, сприяє пізнанню загальних законів буття людини в світі.

Ключові слова: екзистенціальна проблематика, екзистенціальна психологія, буття, поклик буття, екзистенція.

Ю.А. Живоглядов
кандидат психологических наук, доцент,
доцент кафедры психологии,
ВУЗ «Университет «КРОК»

Психологическое содержание экзистенциальной проблематики: шаги к уточнению смыслового поля экзистенциальной психологии и расширению ее инструментария

В статье представлены теоретические и психолого-прикладные сведения относительно психологического содержания экзистенциальной проблематики. Предлагается понимание некоторых терминов экзистенциальной философии – «экзистенция», «открытость», «зов бытия», «просвет бытия», что углубляет смысловую составляющую основных понятий экзистенциальной психологии, способствует познанию общих законов бытия человека в мире.

Ключевые слова: экзистенциальная проблематика, экзистенциальная психология, бытие, зов бытия, экзистенция.

Y. Zhyvohliadov
Ph.D., Associate Professor,
Department of Psychology, “KROK” University

Psychological content of existential issues: steps to clarify the semantic field of existential psychology and expand its tools

The article presents theoretical and psychologically-applied information regarding the psychological content of the existential issues. The understanding of some terms of existential philosophy, such as “existence”, “openness”, “the call of being”, “lumen of being”, which deepens the semantic component of the basic concepts of the existential psychology, contributes to the knowledge of the general laws of human being in the world, is proposed in the article.

Keywords: *existential problems, existential psychology, being, call of being, existence.*

Постановка проблеми

Сучасні наукові тенденції в психології підпорядковані логіці її розвитку, яка вимагає врахування особливостей соціального контексту, що відображає протиріччя реальності, яка змінюється. Соціальна реальність у різні часи кидає свої виклики людині. Ці виклики у вигляді проблем поточного часу стають стимулами до нових пошуків екзистенційної теорії і практики.

Звичний погляд на екзистенціальний підхід пропонує розглядати його як відповідь на кризу суспільства. Людське існування вимагає відповіді на все більш гострі, екзистенціальні питання. Відповідно, екзистенціальна психологія являє собою розвиток знань і методів, що відповідають потребам свого часу.

В. Франкл у свій час висловлювався досить радикально: «У кожного часу свої неврози і кожному часу потрібна своя психотерапія» [1, с. 24]. Слідом за творцем логотерапії, можна й стосовно психології сказати, що кожному часу властиві свої проблеми і своя психологія. Сучасна людина живе в соціальній реальності, яка своєю динамічністю змінює її відносини з навколишнім світом, усуваючи одні проблеми та породжуючи інші. Психологічний зміст проблем людини, її особистих якостей виявляється зрозумілим і корисним для одного часу й не відповідає реальності іншого.

Екзистенціальна психологія має свої вектори розвитку, свою історію і свої підстави. Триваюче в даний час зростання впливу екзистенціальних підходів дозволяє серйозно розглядати перспективи екзистенціальної психології як лідируючої позиції в психологічній науці. Знаков В. В. з цього питання заявляє: «Історія психології ХХ ст. являє собою послідовну зміну наукових теорій, дослідницьких підходів до вивчення психіки. В кінці століття найбільш яскравим проявом цього виявилось зміщення інтересів великої частини психологів з когнітивної парадигми на екзистенціальну, перехід від вивчення окремих психічних процесів і явищ до аналізу цілісних ситуацій людського буття» [2, с. 122].

Саме появою екзистенціальної психології психологічна наука відповіла на виклик вийти на новий рівень опису взаємовідносин людини з навколишнім світом. Це спроба пояснити феномени, які виходять за межі прийнятих психологічних і ситуаційних характеристик. Перехід суспільства від стану відносної стабільності до реальності зі зростаючою невизначеністю й, до того ж, такого, що безперервно змінюється, призводить до посилення внутрішньої детермінації (самодетермінації) поведінки і переосмислення, в той же час, ролі його зовнішніх детермінант.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Авторитетний представник сучасного екзистенціалізму в психотерапії І. Ялом пропонує розглядати екзистенціальну психологію як дисципліну, яка сформувалася під впливом трьох основних наукових традицій: екзистенціальної філософії, гуманістичної психології та екзистенціального аналізу [3]. Укладачі й редактори унікального видання з експериментальної екзистенціальної психології Дж. Грінберг, С. Куулі і Т. Пижинський представляють екзистенціальний рух як реакцію на ортодоксальний фрейдизм, а першим теоретиком, який включив такі екзистенціальні явища, як страх перед смертю та страх перед життям у концептуалізацію людської поведінки, був О. Ранк. Європейські психіатри-практики, які використовували ідеї екзистенціального аналізу, Л. Бінсвангер і М. Босс вказують на феноменологічний світ суб'єкта як місце виявлення основ людської поведінки. У той час, як К. Хорні описує образ майбутнього як найважливішу детермінанту поведінки, Е. Фромм аналізує пошук людиною свободи й втечу від неї, А. Маслоу наголошує на самоактуалізації, а К. Роджерс – на автентичності [4, с. 6].

Е. Фромм свого часу проблему зростаючої в світі невизначеності сформулював як онтологічний виклик: «Життя не може бути «прожите» шляхом простого повторення моделі свого виду. Людина повинна жити сама, ... [адже вона] єдина жива істота, яка відчуває власне буття як проблему, яку вона повинна вирішити і якої вона не може позбутися» [5, с. 445].

Міжнародна конференція з експериментальної екзистенціальної психології в Амстердамі (2001 р.) обговорювала як традиційні для екзистенціальної літератури теми – смерті, свободи, сенсу, так і проблеми справедливості, переживання ностальгії, остракізму, волі, автономії та інші. У підручнику з експериментальної екзистенціальної психології автори звертають увагу на широке коло «... проблем,

що включають сексуальність, відносини людини з природою, релігію, мораль, остракізм, комунікацію, прийняття рішень і досягнення цілей» [4, с. 497].

Проблемна сфера становлення і розвитку екзистенціальної психології пов'язана із загальною проблематикою екзистенціального підходу та його завданням щодо розвитку психології як науки. Коли методолог і теоретик психології В. Є. Ключко заявляє проблему «ігнорування в психології онтологічних підстав людського життя, коли нівелюються проблеми просторово-часової розгортки буття, включаючи проблеми предметності, реальності і дійсності світу» [6, с. 47], в його думці можна побачити й завдання екзистенціальної психології. Це насамперед відкриття можливості подолання традиційної орієнтації психології на вивчення окремих психічних феноменів. Цю ж думку раніше висловлював Р. Мей, який вбачав у екзистенціальному підході спосіб переходу від вивчення окремих психологічних реакцій до вивчення «психологічного буття людини існуючої» [7, с. 56].

Усе більше психологів згодні розуміти предмет екзистенціальної психології як вивчення взаємовідносин людини зі світом, а її центральною проблемою – сенс життя, фактори його втрати, а також умови і механізми його відновлення. Тоді, слідом за доктором психології Н. В. Гришиною, можна стверджувати, що «проблемне поле екзистенціальної психології визначається змістом екзистенціальних проблем людини» [8, с. 63]. Гришина Н. В. далі виділяє такі екзистенціальні проблеми людини, що відрізняються від інших психологічних проблем і мають свої принципові особливості.

1. Універсальний характер екзистенціальних проблем – вони постійно присутні в житті людини незалежно від того, чи усвідомлює вона їх узагалі або переживає їх у даний момент. Універсальність екзистенціальних проблем проявляється також у тому, що «всі люди відкриті до цих проблем і знаходяться перед необхідністю їх вирішення» (там само).

2. Фундаментальний характер екзистенціальних проблем – вони «зачіпають найбільш сутнісні питання людського існування, а тому їх рішення впливає на психологічне благополуччя і здоров'я людини» (там само).

3. Екзистенціальні проблеми не мають разового рішення. Якщо будь-яка психологічна проблема людини розглядається як така, що має рішення, то екзистенціальні проблеми – «це виклики, які вимагають постійної відповіді. На кожному життєвому етапі в силу життєвих обставин або вікових змін ми повинні знаходити відповідні нашому рівню зрілості відповіді» (там само).

4. Екзистенціальні проблеми для того й існують у людському житті, щоб «служити викликом, «турбувати», змушувати перевіряти і переглядати життєві пріоритети і відносини» (там само). Екзистенціальні психологи виходять з того, що людина завжди існує в процесі становлення, мета якого – реалізувати всю повноту буття.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Екзистенціальна психологія вивчає фундаментальні підстави людського життя в практичному аспекті – вона має справу зі значенням цих підстав для людини. Екзистенціальна психологія парадоксальна: це, з одного боку, наука позитивна, яка вивчає об'єктивні закони психіки; а з іншого – її проблематика є сфера духу і волі. Екзистенціальна психологія шукає необхідність у свободі, психічне в духовному, детермінацію в екзистенції; вона береться відповісти, які сили стоять за людською свободою і визначають її. До того ж, екзистенціальна психологія успадковує від екзистенціальної філософії суперечливість та відсутність однієї теорії.

Як показує професійна критика, вразливістю екзистенціальної психології можна вважати незрозумілість мови екзистенціальних філософів. Це досить парадоксально, адже з екзистенціальними даностями кожна людина постійно стикається у

своєму житті. Ці феномени тому не потребують того, щоб їх «правильно» розшифрували або проаналізували, вони потребують свого розкриття для здорового глузду і розуміння. Однією стороною вирішення цього завдання традиційно є використання в екзистенціальній психології багатолітературної форми. Адже завдання психології – допомогти людині поглянути всередину себе, приділити увагу своїй екзистенціальній ситуації, зайняти екзистенціальну позицію. Тому для психологічної навігації в полі екзистенціальної проблематики стає все більш важливим наповнювати екзистенціальну психологію інтерпретаціями феноменів, які мають свій зміст в екзистенціальній філософії.

Формулювання цілей статті

Запропонувати психологічне розуміння деяких термінів екзистенціальної філософії, ще недостатньо описаних і зрозумілих у психологічній літературі. При вирішенні цього завдання автор статті звертався до текстів екзистенціальної психотерапії, яка вже знайшла набагато більше своїх дефініцій екзистенціальної думки, а також спирався на свій досвід психолога-практика і рефлексії інших психологів, які звертаються до філософських текстів у своїй роботі з клієнтами.

У рамках даної статті автор обмежився розглядом таких феноменів, як «екзистенція» («екзистирувати»), «стояти в просвіті буття», «поклик буття», «відкритість».

Виклад основного матеріалу дослідження

Між екзистенціальною психологією (Р. Мея і Д. Бюдженгала, наприклад) можна знайти чимало спільного з психологічною топологією М. Мамардашвілі. Те, зокрема, що у них, як пояснює Д. Леонт'єв, загальний фокус, це «процес життя рефлексуючого суб'єкта в умовах невідзначеності, що має в якості опори тільки внутрішній центр» [9, с. 5]. Представників екзистенціальної психології об'єднує онтологічне трактування свідомості, вони слідуєть методології Е. Гусерля і шукають характеристики «чистої» свідомості,

які розуміються як вроджені властивості людського буття. Тобто, вони відмовляються від аналізу свідомості в генетичному й соціально-історичному аспектах, оскільки свідомість не розуміється як форма відображення об'єктивного світу, але як така, що сама об'єктивізується. М. Мамардашвілі, як і представники філософії екзистенціалізму, не намагається описати буття аналітично і не розриває свідомість та буття-в-світі. Він розглядає людину як діючу і рефлексуючу одночасно. В назві його роботи («Психологічна топологія шляху») «топологія шляху» вказує на фундаментальну онтологію, процеси буття, а «психологічна» – на процеси в свідомості індивіда, який цим шляхом рухається. Ці свої погляди М. Мамардашвілі відносив до так званої «реальної психології»: «Те, що називають сьогодні психологічною наукою, до нас, в цілому, ніякого відношення не має. Вона вивчає навіть не лабораторну людину, а деяке лабораторне уявлення про людину; основні речі, в залежності від яких складається або не складається, вдається або не вдається наше внутрішнє життя, взагалі не фігурують в психологічній теорії. Наприклад, можна стверджувати, що той чи інший спосіб роздумів про смерть або відношення до смерті є вирішальним щодо нашого формування як людських і психологічних істот. Те чи інше ставлення, наприклад, надія і віра, безумовно, є найсуттєвішими в нашому житті» [10, с. 126-127].

Особливий інтерес для екзистенціального психолога – це думки М. Мамардашвілі про «життя», до розуміння якого філософ застосовував метафору сну і неспання: «Те, що ми називаємо реальністю, найчастіше складається з таких уявлень, з таких образів і станів, які дозволяють нам спати далі. В даному випадку слово «спати» означає не знати і не бачити реальності. І в цьому сенсі реальність має структуру сновидіння» [10, с. 32]. Дійсний світ, на відміну від світу сновидень, породжує події нашого внутрішнього життя. «Під дійсним світом я маю на увазі той світ, який

викликає події. Події нашої душі, хвилювання, пам'яті» [10, с. 446]. Це дуже схоже на думку Д. Бюджентала: «Життя – це фундаментальне заняття. Всі ми робимо це лише почасти. Бути живим можна по-різному, це не питання «так чи ні» [цит. по 11, с. 8].

Принципова відмінність екзистенціальних проблем від психологічних, – вони не «усуваються», а проживаються як найважливіша частина змісту людського життя. Екзистенціальна терапія не ставить за мету підвищення якості дій або допомоги в досягненні клієнтом своїх цілей. Вона більше зацікавлена в дослідженні, а її головне завдання – не вилікувати або «позбавити» людину від суб'єктивного досвіду страждання, а осмислити, зрозуміти, описати і дослідити. Тому завдання практикуючого психолога, який читає філософський текст Ж.-П. Сартра або М. Хайдегера, – глибше зрозуміти, описати психологічно такий феномен, як «буття-в-світі».

М. Хайдегер у статті «Лист про гуманізм» дає нам можливість зрозуміти цей феномен. «Люди бачать у діяльності просто дійсність тієї чи іншої дії. Його дієвість оцінюється за його користь. Але суть діяльності у здійсненні. Здійснити значить: розгорнути щось до повноти його істоти, вивести до цієї повноти, *produceere* – призвести. Здійснено тому, власне, тільки те, що вже є. Але що передусім «є», так це буття. Думкою здійснюється ставлення буття до людської суті. Думка не створює і не виробляє це відношення. Вона просто відносить до буття те, що дано їй самим буттям. Відношення це полягає в тому, що думка дає буттю слово. Мова є дім буття. В оселі мови мешкає людина» [12].

Неіснування важливе, а здійснення, зміст і суть якого – призвести феномен буття зі стану приховування в стан явленості, довести його до повноти, цілісності, завершеності. Якщо здійснення не буде, то буде лише подоба людського життя, а не воно саме. Саме здійснення є головна мета екзистенціальної терапії.

Прозвести – значить пройти шлях до того місця, коли феномени, які людина здійснює, дійсно стануть явними і дійдуть до своєї повноти.

Найважливішим при цьому є розуміння розумових актів людини. Думка з'єднує буття і людину, яка й стає людиною тільки завдяки цій з'єднаності, цьому відношенню. Мова є будинок буття, тому що завдяки мові приховані, ще не явлені феномени помічаються нами. А значить, стає зрозумілим шлях приведення їх до стану явленості. «Бути на сторожі відкритості буття», – це завдання психотерапевтів, зберігати цю оселю буття, утримувати в здоровому і життєздатному вигляді. Для цього психотерапевти сприяють відкритості клієнтів «поклику» буттєвих феноменів, усупереч їх бажанням залишатися фіксованими на якій-небудь одній темі.

Завдання психології, таким чином, – роз'яснити, як саме буття само себе показує, а людина допомагає йому себе показати або проявляти. Якщо для буття в кожен момент часу є «саме свій» спосіб себе розкрити, то це буття-що-розкривається і є істина. Охороняти цю істину, як існуючий в усій своїй повноті й відповідно до своєї суті феномен, берегти її, сприяти їй і є головне завдання людини. Роль екзистенціального психолога в цьому процесі – в кожен момент часу процесу терапії сприяти розкриттю буття. І друге – сприяти клієнту в отриманні його, клієнта, власного способу бути.

Коли М. Хайдегер заявляє, що «людина належить своїй суті лише остільки, оскільки чує вимогу Буття» [12], він заявляє про неможливість розуміння людської істоти до її зустрічі з буттям. Що робить, наприклад, гуманістична психотерапія, коли пропонує якийсь правильний ідеал до того, як людина пережила, прожила, здійснив якусь справу, пройшовши шлях від тривоги і бажання до втілення. Погляд М. Хайдегера попереджає нас: у кожен конкретний момент часу ці ідеали можуть відвернути від істини буття, відвести від неї, заглушити його Поклик. Можливо,

тому свого часу М. Бубер відмовився отожнювати свою «зустріч» («Я» – «Ти») із «зустріччю» К. Роджерса. Це означає: справжнього спів-буття, справжньої зустрічі, ніяка «підтримуюча», ніяка така, що «визнає», позиція терапевта гарантувати не може в принципі, а іноді може зробити її неможливою.

Завдання екзистенціального терапевта в цьому сенсі зрозуміле: допомогти своєму клієнтові почути Поклик буття і допомогти відповісти на його вимоги. За почуттями і переживаннями клієнта, якими той висловлює своє ставлення до ситуації, психотерапевт хоче почути Поклик буття даної конкретної людини і зрозуміти, в чому саме він себе проявляє, про що він?

Екзистенціальному психологу тому важливо вміти описати стан самої людини, в якому вона була б готова відповісти на це настановлення. Для опису даного стану екзистенціальна психологія користується терміном «відкритість». Коли людина знаходиться в стані відкритості, або так званої вихідної екзистенціальної позиції, це стає умовою того, що вона готова усвідомлювати унікальність кожної ситуації, яка виникає в її житті.

Закликати, однак, клієнта до «відкритості», не даючи йому при цьому відповідних психологічних орієнтирів, – це рухатися в руслі сугестії, що навряд чи підходить для роботи з «істиною буття». Відкритість (або «прозорість», як це переживання називають екзистенціальні психотерапевти) постає не сама собою, але як певний досвід буття, досягнення особистісного розвитку і психологічної зрілості. Це почуття глибинної суті всього свого життя, взаємопов'язане зі ставленням до світу і переживанням свого майбутнього. Ступінь відкритості пропорційний досвіду переживання тривоги, що супроводжує зустріч з екзистенціальними даностями і в їх різноманітті. Комусь, можливо, відкритість як специфічна форма свідомості може виявитися вродженою. Але для більшості людей ця здатність «чути свою суть» і сприймати її як якусь силу, діючу

як зцілення щодо нього в світі, вимагає участі іншої людини. Саме професійна увага психолога до життєвого й екзистенціального досвіду свого клієнта стає тим центром, навколо якого структурується дана здатність.

Увага психотерапевта, який переймається, – це не тільки умова появи відкритості як нової якості суб'єктивності клієнта. Вона стає важливою, коли потрібно за абстракціями побачити щось конкретно-актуальне, ключове для клієнта. І саме в психологічно точній взаємодії клієнт перевіряє зростаючу у нього чутливість до вимоги Буття, адже тільки від цієї вимоги «у нього «є», ним знайдено те, в чому живе його суттєвість» [там само, 12]. Коли людина знаходиться («живе») в істині Буття, М. Хайдегер говорить, що вона «вистоює в просвіті Буття», тобто зорієнтована в деякому напрямку, а саме – вперед у майбутнє.

Людина в повному сенсі цього слова починає бути тоді лише, коли вона, прийнявши вимогу буття, чує Поклик і зважується його здійснити. Тепер вона знайшла свою суть і справжню людяність. А щоб максимально точно виразити сутність людської істоти, М. Хайдегер використовує поняття, яке вказує на наявність у переживанні людини психологічного механізму, безпосередньо пов'язаного з потребою людини в реалізації буттєвого феномена. Це поняття – «турбота», що психологічно відповідає продумуванню наперед від того, чого ще немає, до того, що буде. Якщо цей психологічний механізм стає настільки сильним, що підпорядковує всю людину як «просунутість» людини вперед себе самою, турбота, словами М. Хайдегера, стає «екзистенцією».

Здатність екзистувати – і є те, що в справжньому сенсі цього слова робить нас людьми. Хоча вона у сучасних людей дуже деформована. Ця здатність потрібна нам, щоб почути Поклик буття, а оскільки він не завжди про радісне, для виховання цієї здатності потрібна внутрішня тиша і досвід витримувати дискомфорт. Тому екзистенціальна традиція

закликає людину, словами М. Хайдегера, «вистоювати в просвіті буття», але й попереджає про складність цього. Досвід такого «вистоювання» з'являється за участю психолога, який допомагає клієнтові потрапити в цей «просвіт»: коли буття світить із сьогодення в майбутнє, в цьому просвіті кожен з нас живе як людина, це наше житло.

Таким чином, найважливіше завдання екзистенціальної психології – це виховання людської екзистенції як здатності породжувати (выводити «на Світ Божий», словами М. Бубера) буттєві феномени у всій їхній повноті, згідно з їх сутністю. М. Хайдегер називав «забуттям буття» [13; 16] феномен деформації у сучасних людей здатності породжувати буттєві феномени і здійснювати їх. Буття – не джерело задоволення потреб. Цю думку повинна проводити в життя екзистенціальна психологія, інакше наше людське існування буде безповоротно втрачене. «Життя є зусилля в часі», стверджував М. Мамардашвілі, а «екзистенція – це те, що зараз тут ти повинен зробити. Вона виключає відкладання на завтра або перекладання на плечі іншого, на плечі ближнього, нації, держави, суспільства. Ти повинен сам. А людина не схильна це робити» [12, с. 20].

Отже, слідуючи за своїм предметом – існуванням людини, його «буттям-в-світі», екзистенціальна психологія затверджує положення про нерозривність індивіда і світу. Для реалізації цього положення потрібна нова мова й нові одиниці опису і зміни методологічної позиції. У термінах, введених у свій час Ф. Василюком, мова йде про перехід від «онтології ізольованого індивіда» до «онтології життєвого світу». Зміна поглядів досить істотна, Д. Леонтьєв її висловлює так: або «людина вступає у взаємодію зі світом, вже будучи наділеною певним набором якостей», або («онтологія життєвого світу») «тільки у взаємодії зі світом людина знаходить свої сутнісні характеристики» [11, с. 44–45].

Слідуючи за цією думкою, розвиток екзистенціальної психології вимагає

розширення її інструментарію. Нові наукові погляди вимагають нового словника, і не варто дивуватися, що тексти екзистенціально-орієнтованих психологів часто здаються дивними для сприйняття психологами, вихованими в наукових традиціях класичної психології. Ті ж К. Холл і Г. Ліндсей ще понад 20 років тому стверджували, що екзистенціальна психологія заслуговує пильної уваги, оскільки вона «пропонує принципово новий шлях вивчення і розуміння людини» [14, с. 342]. Цей шлях пов'язаний не стільки з діагностикою психологічного нездоров'я, скільки з тим, щоб «показувати людям, як можна розвивати повноту буття, як досягати трепетного почуття бути живим, як зустрічати нещастя і наближатися до станів щастя, любові і знання того, що є добро і зло в їхньому житті» [Б. Якобсен, цит. за 8, с. 65].

Екзистенціальна терапія розглядає основні та вічні питання людського існування: «Хто я?», «Яка моя мета в житті?», «Я вільний, або моє життя зумовлене?», «Як бути з тим, що я смертний?», «Чи має моє існування якийсь сенс або значення?» і «Як мені жити моє життя?» [15]. У цих питаннях одночасно виражена і фундаментальність, і надзвичайна конкретність

проблеми буття конкретної людини, і невизначеність їх психологічного змісту. Це питання, на котрі екзистенціальна психологія не береться відповідати заготовленим заздалегідь набором практик. Екзистенціальна психологія збирає ресурси, здатні надати екзистенціальному психотерапевтові практичні психологічні орієнтири, якими той може скористатися безпосередньо в ході психотерапії. З метою прояснити шлях, яким кожна унікальна особистість з урахуванням певних неминучих обмежень вибирає, створює і підтримує свій спосіб буття в світі.

Тому завдання практикуючого психолога, який читає філософські тексти – глибше зрозуміти для самого себе і описати психологічно феномени «буття-в-світі». Це безпосередньо стосується психологічної практики прояснення і розуміння особистих цінностей, намірів, установок та переконань, що визначають світогляд індивіда. У статті запропоновано корисний психологам-практикам опис деяких явищ життя, таких як екзистування, відкритість, прозорість, просвіт буття і Поклик буття, які в психологічному консультуванні, психотерапії або коучингу, зазвичай, залишаються неявними та невираженими.

Література

1. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
2. Знаков В. В. Психология понимания: проблемы и перспективы / В. В. Знаков. – М.: Изд-во Ин-та психологии РАН, 2005. – 448 с.
3. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия / И. Ялом. – М.: Класс, 1999. – 576 с.
4. Handbook of Experimental Existential Psychology / ed. by Jeff Greenberg, Sander L. Koole, Tom Pyszczynski. - New York: Guilford Press, 2004.-528 p.
5. Фромм Э. Пути из большого общества // Проблема человека в западной философии : Переводы / ред. Ю. Н. Попов ; сост. П. С. Гуревич. – М. : А/О “Издат. группа “Прогресс”, 1988.
6. Клочко В. Е. Закономерности движения психологического познания: проблема ценностей и смысла в призме транспективного анализа / В. Е. Клочко // Ценностные основания психологической науки и психология ценностей / отв. ред. В. В. Знаков, Г. В. Залевский. М.: Изд-во Ин-та психологии РАН, 2008. – С.41-61.
7. Мэй Р. Открытие Бытия / Р. Мэй. – М.: Изд-во ин-та общегуманитарных исследований, 2004.
8. Гришина Н. В. Экзистенциальная психология: поиск пути / Н. В. Гришина // Вестник СПбГУ. Сер. 6. – 2012. – Вып. 2. – С. 60-67.
9. Леонтьев Д. А. Философия жизни М. Мамардашвили и ее значение для психологии / Д. А. Леонтьев // Культурно-историческая психология. – 2011. – №1. – С. 2-12.
10. Мамардашвили М. К. Лекции о Прусте (психологическая топология пути) / М. К. Мамардашвили. – М.: Ad Marginem, 1995. – 548 с.
11. Леонтьев Д. А. Что такое экзистенциальная психология? / Д. А. Леонтьев // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Щур. – М.: Смысл, 1997. – С. 40–54.

12. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме/ М.Хайдеггер // Время и бытие: Статьи и выступления: пер. с нем. – М.: Республика, 1993. – С. 192–221. <http://ibib.ltd.ua/haydegger-pismo-gumanizme-32957.html>.
13. Хайдеггер М. Бытие и время: статьи и выступления / М. Хайдеггер. – М.: Республика, 1993. – С.220.
14. Холл К. Теории личности / К. Холл, Линдсей. – М.: КСП+, 1997. – 419 с.
15. Дефиниция экзистенциальной психотерапии. [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://www.existentialtherapy.eu/ru/definition-of-existential-therapy/>.
16. Летуновский В. В. Сартр, Хайдеггер и психотерапия. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://samopoznanie.ru/articles/sartr_haydegger_i_psihoterapiya/#ixzz5wZxWvgS7.